

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.232:620.9

Білоцький С.Д.,
к.ю.н., асистент кафедри міжнародного
права Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ

В статті досліджується сучасний стан міжнародно-правового регулювання енергоефективності. Встановлено переважно рекомендаційний характер відповідних міжнародно-правових норм. Розглянуті акти прийняті в рамках ДЄХ, ЄС, СНД. Виявлені проблеми імплементації їхніх норм в національне право.

В статье исследуется современное состояние международно-правового регулирования энергоэффективности. Установлено, что международно-правовые нормы там имеют преимущественно рекомендательный характер. Рассмотрены акты приняты в рамках ДЭХ, ЕС, СНГ. Выявленные проблемы имплементации их норм в национальное право.

The paper examines the current state of international legal regulation of energy efficiency. The character of the international legal norms is defined as mainly advisory. The Acts adopted under the ECT, the European Union and CIS are considered. The problems of implementing of their provisions into national law are identified.

Постановка проблеми. Енергоефективність являє собою складний економіко-технологічний процес, роль якого є суттєвою також при виконанні державами своїх міжнародно-правових зобов'язань, зокрема в рамках Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН зі змін клімату (1997 р.), Протоколу до Договору до Енергетичної хартії з питань енергетичної ефективності та відповідних екологічних аспектів (1994 р.) (ПЕЕСЕА) або актів права Європейського Союзу (ЄС).

Ступінь наукової розробки теми. Проблема енергоефективності в рамках міжнародного права в Україні та загалом на пострадянському просторі є досі недослідженим питанням, можна згадати переважно роботи по Договору до Енергетичної хартії (Тропін З.В., Кориневич А.О) або щодо технологічних та економічних аспектів енергоефективності (Костенок Я.О., Лабай В.Й.). В західній доктрині міжнародного права енергоефективність є більш дослідженим питанням (Брітц Г., Айферт М., Раймер Ф., Шайн К.), хоча цілісний правовий аналіз явища досі відсутній.

Метою цієї статті є сучасний стан міжнародно-правового регулювання енергоефективності.

Виклад основного матеріалу. Сама по собі енергоефективність в міжнародному праві є складовою частиною більш широкого і комплексного явища – екологічно орієнтованої енергетики (далі – ЕОЕ). ЕОЕ включає в себе відновлювану енергетику, енергоефективність, «чисте» використання вуглецевих видів енергії та енергію з біомаси.

У доктрині міжнародного права сьогодні відсутнє не те, що однозначне визначення поняття «енергоефективність», але і використовуються поряд ряд інших термінів зі схожим змістом – «енергозбереження», «раціональне використання природних ресурсів» і т.д. Так, у Договорі до Енергетичної хартії (1994 р.) (ДЕХ) (ст. 19) та Протоколі до ДЕХ з питань енергетичної ефективності та відповідним екологічним аспектам (1994 р.) (ПЕЕСЕА) (ст. 2) мова йде про «підвищення енергетичної ефективності» – заходи, спрямовані на збереження випуску тієї ж одиниці продукції (товару чи послуги) без зниження якості або характеристик продукції при зменшенні витрат енергії, необхідних для виробництва цієї продукції. Крім того, згадується і «ефективність витрат» – досягнення певної мети при найнижчих витратах або отримання найбільшої вигоди при даних витратах (ПЕЕСЕА ст. 2) [1]. У документах Європейського Союзу також згадуються подібні терміни. Там «енергозбереження» визначається як «обсяг збереженої енергії, який визначається кількістю і / або орієнтовним споживанням до і після здійснення одного або декількох заходів щодо поліпшення раціонального використання енергії, з одночасним забезпеченням нормалізації зовнішніх умов, що впливають на споживання енергії» (ст. 3 d Директива 2006/32/ЕС) [2, с. 67]. Крім того, у директиві згадується і «раціональне використання енергії», яке розглядається як «співвідношення досягнутих результатів діяльності, послуг, товарів та енергії і витрат енергетичних ресурсів» (ст. 3 d Директива 2006/32/ЕС) [2, с. 67]. У свою чергу прийнята в рамках Співдружності Незалежних Держав Угода про співробітництво держав-учасниць СНД у галузі забезпечення енергоефективності та енергозбереження (2002 р.) [3], хоч і використовує терміни «енергоефективність» і «енергозбереження», але не дає їх визначення.

Міжнародно-правові норми, щодо енергоефективності носять переважно рекомендаційний характер. Так, британський дослідник К. Шайн зазначає з приводу ПЕЕСЕА, що в його преамбулі підкреслюються як економічні, так і екологічні вигоди заходів енергоефективності в плані надійності поставок, структурної перебудови економіки та підвищення рівня життя, а також ослаблення негативних наслідків енергетичного циклу для навколишнього середовища, що включають потепління світового клімату і «кислотні» наслідки. Однак, незважаючи на ці конкретні посилання на екологічний збиток, що викликається головно викидами в результаті діяльності в рамках енергетичного циклу, Протокол не накладає, на відміну від Рамкової

конвенції ООН зі зміни клімату (1992 р.) та Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979 р.) і протоколів до них, які вирішують проблеми таких загроз через систему зобов'язань по зниженню конкретних видів викидів, жодних зобов'язань на Сторони у відношенні зниження споживання енергії. Завдання Протоколу – визначити принципи політики, що сприяють енергоефективності «як значному джерелу енергії і подальшого послаблення несприятливої дії на навколишнє середовище енергетичних систем» (ст. 1(1)), однак не пов'язує Сторони зобов'язаннями щодо досягнення кількісно певних цільових показників [4, с. 477].

Відповідно всі заходи ПЕЕСЕА, виходячи з територіальної сфери їхнього регулювання можна поділити на дві значні групи: заходи з внутрішньодержавного регулювання енергоефективності (ст. 6 і 8 ПЕЕСЕА) і міждержавна координація зусиль з енергоефективності (ст. 9 ПЕЕСЕА).

До заходів з внутрішньодержавного регулювання енергоефективності відносяться:

- заохочення використання нових методів фінансування інвестицій у підвищення енергоефективності та в пов'язану з енергетикою охорону навколишнього середовища, таких як організація спільних підприємств між споживачами енергії і зовнішніми інвесторами (фінансування третіми сторонами);

- прагнення використовувати ринки приватного капіталу та існуючі міжнародні фінансові установи і сприяти доступу до них з метою полегшення інвестицій у підвищення енергоефективності та в пов'язану з енергоефективністю охорону навколишнього середовища;

- надання фіскальних чи фінансових стимулів споживачам енергії з метою полегшення впровадження на ринок енергетично ефективних технологій, продуктів і послуг таким чином, щоб це забезпечувало відкритість і зводило до мінімуму диспропорції на міжнародних ринках;

- створення національних програм енергоефективності, які повинні розроблятися, виконуватися і регулярно оновлюватися відповідно до умов кожної Сторони та можуть включати таку діяльність, як:

- (А) розробка довгострокових сценаріїв попиту і пропозиції енергії, якими можна керуватися при прийнятті рішень;

- (В) оцінка впливу запроваджених заходів на енергетику, навколишнє середовище і енергетичні показники;

- (С) розробка стандартів, спрямованих на підвищення ефективності енергоспоживаючого обладнання, і зусиль по їх гармонізації на міжнародному рівні, щоб уникнути диспропорцій у торгівлі;

- (D) розвиток і заохочення приватної ініціативи і промислового співробітництва, включаючи спільні підприємства;

- (Е) сприяння використанню найбільш енергетично ефективних технологій, які є економічно ефективними та екологічно обґрунтованими;

- (F) заохочення новаторських підходів до капіталовкладень у підвищення енергетичної ефективності, таких як фінансування третіми сторонами і спільне фінансування;

(G) розробка відповідних енергетичних балансів і баз даних, наприклад з даними про попит на енергію і про технології підвищення енергоефективності;

(H) сприяння створенню експертних і консультативних служб державними або приватними промисловими компаніями або підприємствами енергопостачання для надання інформації про програми підвищення енергоефективності та енергетично ефективних технологіях і надання відповідних послуг споживачам і підприємствам;

(I) підтримка і заохочення комбінованого виробництва електроенергії і тепла, а також заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробничих і розподільних систем централізованого тепlopостачання будівель і промислових підприємств;

(J) створення на відповідних рівнях спеціалізованих органів по енергетичній ефективності, які мають достатнє фінансування і укомплектування кадрами для розробки і здійснення необхідної політики.

Щодо міждержавної координації, то мова йде про такі заходи, яка:

- Розробка програм в галузі енергетичної ефективності, виявлення перешкод і потенційних можливостей у галузі енергетичної ефективності, розробка енергетичного маркування і стандартів ефективності;

- Оцінка впливу на навколишнє середовище енергетичного циклу;

- Розробка економічних, законодавчих і нормативних заходів;

- Передача технології, технічна допомога та спільні промислові підприємства, на які поширюється міжнародний режим прав власності та інші застосовні міжнародні угоди;

- Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;

- Освіта, підготовка кадрів, інформація і статистика;

- Визначення і оцінка таких заходів, як фіскальні чи інші засновані на ринкових принципах засоби, включаючи котируємі дозволи, що враховують зовнішні, особливо екологічного характеру, витрати і здобутки [4, с. 478-481].

Своєю чергою про дещо інші заходи в сфері енергоефективності йдеться в Угоді про співробітництво держав-учасниць СНД у галузі забезпечення енергоефективності та енергозбереження (2002 р.) [3]. Серед внутрішньодержавних заходів тут можна виділити:

- забезпечення сприятливих умов для створення науково-виробничих об'єднань, комерційних організацій з іноземними інвестиціями, фінансово-промислових груп для проведення досліджень, розробки і впровадження технологій, обладнання та приладів контролю з метою виконання програм по забезпеченню енергоефективності та енергозбереження;

- вживання заходів щодо уніфікації та гармонізації їх національного законодавства в галузі забезпечення енергоефективності та енергозбереження, а також правил і процедур сертифікації та вимог метрологічного контролю і нагляду;

- відкритість і доступність даних про стан і перспективи розвитку виробництва та використання паливно-енергетичних ресурсів в частині здійснення енергозберігаючої політики.

Серед міждержавних заходів Угода СНД передбачає:

- розробку міждержавних програм щодо забезпечення енергоефективності та енергозбереження, які передбачають зміну структури виробництва і споживання паливно-енергетичних ресурсів з урахуванням результатів розвитку наукомістких галузей економіки;

- економічне і науково-технічне співробітництво в галузі забезпечення енергоефективності та енергозбереження шляхом створення умов, що дозволяють економно і ефективно використовувати паливно-енергетичні ресурси при постійному розширенні масштабів використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;

- використання різні організаційні форми, в тому числі апробованих в ході виконання міжнародних проектів і програм в рамках Європейського Союзу, Європейської економічної комісії ООН, зокрема проекту «Енергоефективність – XXI»;

- створення єдиної бази даних в галузі забезпечення енергоефективності та енергозбереження;

- розробка спільних балансів паливно-енергетичних ресурсів та рекомендацій по їх ефективному використанню;

- проведення робочих зустрічей, семінарів, виставок, конференцій, здійснення обміну інформацією, передовими технологіями і технічною документацією, а також сприяння поставці на взаємовигідних умовах устаткування, приладів та матеріалів, необхідних для реалізації спільних проектів в галузі забезпечення енергоефективності та енергозбереження.

Розглядаючи правове регулювання ЄС в сфері енергоефективності варто виділити в його рамках ряд етапів, які пов'язані з прийняттям відповідних директив: перший етап, з середини 1970-х рр. - Регламентування енергоефективного будівництва нових будівель; другий етап, в 1990-х рр. - Встановлення енергоефективних нормативів споживання побутовою технікою і приладами; третій етап - з 2000 р. - розширений інструментарій ЄС використовуваний в енергоефективності, об'єднання її з виробництвом енергії з відновлюваних джерел, прийняття документів програмного характеру, з метою забезпечення енергетичної безпеки ЄС у тому числі шляхом підвищення енергоефективності [5, с. 17]. При цьому специфічні, наприклад, будівельні стандарти, поступово витісняються нормативними заходами, орієнтованими на кінцевий результат, такий як гарантовані показники. У цьому випадку заходи щодо вдосконалення ізоляції, наприклад, складають лише частину загального поліпшення характеристик, але рішення про те, як саме досягти необхідного рівня, приймає домовласник.

Серед концептуальних документів ЄС хотілося б вказати на Повідомлення Комісії «План з енергоефективності на 2011 рік» [6], за яким енергоефективність визначена важливою частиною стійкого розвитку та

ефективної економіки. Документ визначає її як «найбільш привабливий за ціновими показниками методом забезпечення безпеки поставок та зменшення викидів вуглекислого газу та інших шкідливих речовин». Саме тому ЄС встановив мету досягнення 20% енергозбереження до 2020 р., і тому енергоефективність та енергозбереження визначені ключовими кроками на шляху до виконання довгострокової енергетичної та кліматичної програм. Враховуючи, що зараз найбільший потенціал енергозбереження лежить на секторі будівництва, План дій зосереджено на стимулюванні використання інновацій у спорудах приватного та державного секторів, та покращенні енергозбереження приладами, розташованими в них. Іншим потенційним сектором було визначено транспорт, основні заходи щодо якого пропонується викласти у майбутній Білій книзі стосовно транспорту. Крім того, згадано і промисловість, як одну з найбільш енергоспоживчих галузей.

Серед «секторальних» директив з енергоефективності в ЄС найважливішою є Директива 2010/31/ЄС щодо енергетичної ефективності будівель (2010 р.) [7]. Визначивши будівельний сектор головним енергоспоживачем ЄС, Директива встановила вимоги стосовно:

- спільних рамок щодо методології розрахунку комплексної енергетичної ефективності будівель або частин будівель;

- застосування мінімальних вимог щодо енергетичної ефективності нових будівель або нових частин будівель;

- застосування мінімальних вимог стосовно енергетичної ефективності існуючих великих будівель і частин будівель, що підлягають значній реконструкції; елементів конструкції, що є частиною корпусу будівлі і які мають значний вплив на енергетичну ефективність такої огорожі у разі модернізації або заміщення, і технічних установок будівель у разі їх установки, заміни або модернізації;

- національних планів, призначених для збільшення кількості будівель з майже нульовим споживанням енергії;

- енергетичної сертифікації будівель або частин будівель;

- регулярної перевірки установок опалювання та кондиціонування будівель, та

- систем незалежного контролю свідоцтв енергетичної ефективності та звітів про проведення перевірки (ст. 1).

Запроваджено систему сертифікації енергетичної ефективності будівель. Сертифікат енергетичної ефективності має включати енергетичну ефективність будівлі та референтні значення, такі як мінімальні вимоги енергетичної ефективності, щоб власники або орендарі будівлі або її частини могли порівняти та оцінити їх енергетичну ефективність. Крім того, обов'язковим визнано встановлення незалежних систем контролю сертифікатів енергетичної ефективності та звітів про перевірку систем опалення та кондиціонування повітря відповідно до положень Додатку II. Держави-члени можуть встановити окрему систему

контролю для сертифікатів енергетичної ефективності та для контролю звітів з перевірки систем опалення та кондиціонування повітря (ст. 11).

Поступово формується окрема міжнародна інституційна форма співробітництва у сфері енергоефективності. Вона ще не структурована, відсутня будь яка організація, що виконує ключові організаційні функції, більшість з існуючих організацій не мають спеціальної компетенції. Серед міжнародних організацій можна виділити Міжнародне енергетичне агентство, яким розроблені рекомендації та міжнародні стандарти для енергоефективності (2008 р.). З іншого боку, в СНД координацію робіт з енергоефективності здійснюють Виконавчий комітет СНД і Електроенергетична рада СНД (ст. 10 Угоди про співробітництво держав-учасниць СНД у галузі забезпечення енергоефективності та енергозбереження (2002 р.)). В рамках ЄС з 1991 р. було послідовно запроваджено спеціалізовані програми з сприяння енергоефективності: SAVE (Specific Actions for Vigorous Energy Efficiency) та SAVE-II, які від 2003 р. послідовно замінювалися комплексними програмами з ЕОЕ – «Розумна енергія для Європи» та «Розумна енергія для Європи II» [8, с. 84-85].

Важливу роль у просуванні енергоефективності на національному рівні, особливо в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою відіграють міжнародні фінансові інститути. Зокрема, гарантійні фонди Міжнародної фінансової корпорації (МФК) є успішним механізмом для подолання бар'єрів на шляху фінансування проектів в галузі енергоефективності. МФК розробила програму у співпраці з Глобальним екологічним фондом ООН з метою надання підтримки фінансуванню проектів енергоефективності в країнах Центральної Європи під назвою «Програма комерціалізації фінансування енергоефективності» (CEEF).

Специфічною формою співпраці в сфері енергоефективності є обмін боргових зобов'язань держав на інвестиції в енергоефективність. Наприклад, у Польщі така процедура виглядала так. У 1992 р. польське міністерство фінансів створило незалежну некомерційну організацію EcoFund для розпорядження фінансовими коштами, одержуваними в результаті обміну боргів на проведення природоохоронних заходів. Із загальної суми боргу, перед США, Швейцарією і Францією в 467 млн. дол. США, 10% могло бути переведено в інвестиції в екологічні проекти в Польщі допомогою вигідних кредитів і грантів. Серед цих екологічних проектів були присвячені енергозбереженню та розвитку відновлювальних джерел енергії.

Таким чином, в цілому можна констатувати поступове формування міжнародно-правових засад регулювання енергоефективності, хоча поки лише на регіональному і двосторонньому рівні. Як важливий акт у цій сфері можна згадати ПЕЕСЕА. В ЄС діє цілий ряд директив з енергозбереження та енергоефективності в окремих секторах промисловості: енергетика, будівництво, транспорт. Запроваджено заходи з енергоаудиту. Самі, по собі заходи з енергоефективності вважаються частиною ініціатив в боротьбі зі змінами клімату (зобов'язання, в рамках Кіотського протоколу (1997 р.)) та безпеки постачання.

Використані джерела:

1. Договор к Энергетической Хартии и связанные с ним документы. – Брюссель: Секретариат Энергетической Хартии, 2004. – 245 с.
2. Directive 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006 on energy end-use efficiency and energy services and repealing Council Directive 93/76/EEC (Text with EEA relevance) // Official journal. – L 114. – 27.4.2006. – P. 64–85.
3. Соглашение о сотрудничестве государств-участников Содружества Независимых Государств в области обеспечения энергоэффективности и энергосбережения (2002 г.). - [Электронный ресурс]. – режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_755.
4. Договор к Энергетической Хартии: путь к инвестициям и торговле для Востока и Запада. / Под ред. Т. Вальде, А. Конопляника. – М.: Междунар. отношения, 2002. – 632 с.
5. Energieeffizienzrecht. Perspektiven und Probleme / G. Britz, M. Eifert, F. Reimer (Hrsg.). – Berlin: Nomos, 2010. – 289 S.
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee of the regions: Energy Efficiency Plan 2011/* COM/2011/0109 final */ . – Brussels, 2011. – 16 p.
7. Directive 2010/31/EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the energy performance of buildings // Official journal. – L 153. – 18.6.2010. – P. 13-35.
8. Білоцький С.Д. Роль міжнародного права у розвитку екологічної альтернативи сучасній енергетиці / С.Д. Білоцький // Альтернативна енергетика і енергетична безпека в міжнародному і національному праві. – К.: ПП «Фенікс», 2012. – С. 11-131.

Рецензент: д.ю.н., с.н.с. Гріненко О.О.

УДК 341.64

Пасічник Я.С.,

аспірант Інституту законодавства
Верховної Ради України

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО СУДОЧИНСТВА

Стаття присвячена дослідженню основних принципів міжнародного судочинства. Дається правова характеристика юридичної природи основних принципів міжнародного судочинства, їх значення у процесі судового вирішення міжнародних спорів.

Статья посвящена исследованию основных принципов международного судопроизводства. Дается правовая характеристика юридической природы основных принципов международного судопроизводства, их значения в процессе судебного разрешения международных споров.

The article is devoted to the research of the main principles of international adjudication. Legal characteristic of judicial nature of the basic principles of international adjudication, its values in the process of judicial settlement of international disputes are given.

Постановка проблеми. Важливість визначення, розуміння і застосування принципів міжнародного судочинства обумовлюється необхідністю справедливості, об'єктивності та неупередженості при